

АСНОЎНЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ Ў ДЗЕЙНАСЦІ ГРАМАДСКІХ АБ'ЯДНАННЯЎ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ СУПОЛЬНАСЦЕЙ БЕЛАРУСІ (1991 – 2004 гг.)

У артыкуле разглядаюцца мэты і праграмныя накірункі развіцця грамадскіх аб'яднанняў нацыянальных супольнасцей Беларусі. На падставе аналізу статутаў і дзейнасці вызначаны агульныя тэндэнцыі і роля нацыянальных супольнасцей ў беларускім грамадстве на працягу 1991 – 2004 гг. Пераважная большасць грамадскіх аб'яднанняў займалася захаваннем нацыянальных традыцый і прапагандай сваёй культуры шляхам стварэння калектываў мастацкай самадзейнасці, правядзення канцэртаў, конкурсаў, фестываляў, выстаў і г.д. Больш за палову праводзілі працу па захаванні і прапагандзе помнікаў гісторыі і культуры свайго народа; ставілі сабе за мэту нацыянальнае адраджэнне і развіццё культуры, каб захаваць самаатаысамленне і пазбегнуць асіміляцыі. Некаторыя абаранялі нацыянальныя і грамадзянскія правы, годнасць, аказвалі дабрачынную дапамогу; праводзілі асветніцкую дзейнасць. Грамадскія аб'яднанні імкнуліся да стварэння сваіх нацыянальных цэнтраў, каардынацыі намаганняў у справе захавання нацыянальнага самаатаысамлення; займаліся навуковай, даследчыцкай і выдавецкай дзейнасцю.

Найлепш палітычна і культурна арганізаваным было польскае, яўрэйскае, украінскае насельніцтва. Нацыянальныя супольнасці адыгрывалі даволі значную ролю ў грамадска-палітычным і культурным жыцці Беларусі, фарміраванні грамадзянскай супольнасці.

Нацыянальныя супольнасці Беларусі праяўляюць сябе ва ўсіх сферах жыцця нашай дзяржавы. Найбольш выразнымі і актыўнымі формамі іх удзелу з'яўляецца дзейнасць у нацыянальных грамадскіх аб'яднаннях. Пытанне гэта амаль недаследаванае. У некаторых сучасных артыкулах маюцца толькі пэўныя звесткі аб асобных накірунках дзейнасці ці мерапрыемствах, якія праводзіліся тымі ці іншымі грамадскімі аб'яднаннямі нацыянальных супольнасцей Беларусі.

У 2004 г. у Беларусі дзейнічалі 122 грамадскія арганізацыі і іх саюзы, якія прадстаўлялі 24 нацыянальныя супольнасці. Сярод арганізацый – 47 яўрэйскіх, 12 польскіх, 9 нямецкіх, па 8 рускіх і літоўскіх, па 5 азербайджанскіх, украінскіх і татарскіх, 3 армянскіх, 4 цыганскіх, па 2 грэчаскіх і грузінскіх. У Беларусі таксама былі і ёсць нацыянальныя арганізацыі арабаў, афганцаў, башкіраў, дагестанцаў, казахаў, карэйцаў, латышоў, малдаван, сірыйцаў, туркаў, чувашоў, эстонцаў [1, с. 4].

У межах рэалізацыі навукова-даследчай працы па заказе Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь (№ Д.Р. 20041397) была атрымана інфармацыя ад шэрагу грамадскіх аб'яднанняў нацыянальных супольнасцей Беларусі аб іх грамадскай і культурна-асветнай дзейнасці, а таксама прааналізаваны статуты і справаздачы ў архіве аддзела нацыянальнасцей Камітэта па справах рэлігій і нацыянальнасцей пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь. Быў зроблены аналіз міжнародных, рэспубліканскіх, рэгіянальных аб'яднанняў: рускіх, татар, палякаў, украінцаў, літоўцаў, грузін, цыганоў, азербайджанцаў, афганцаў, яўрэяў, немцаў, карэйцаў, грэкаў, казахаў. Разнастайнасць дазваляе пракаменціраваць статуты і вызначыць агульныя тэндэнцыі ў накірунках дзейнасці нацыянальных грамадскіх аб'яднанняў у Беларусі.

Пераважная большасць аб'яднанняў, 89,2% ад агульнай колькасці прааналізаваных, займаліся захаваннем нацыянальных традыцый і прапагандай сваёй культуры шляхам стварэння калектываў мастацкай самадзейнасці, правядзення канцэртаў, конкурсаў, фестываляў, выстаў і г.д.; 78,4% прадстаўлялі розныя інтарэсы сваіх сяброў (членаў) у дзяржаўных і іншых установах; 54,1% праводзілі працу (ці планавалі) па захаванні і прапагандзе помнікаў гісторыі і культуры свайго народа; 45,9% ставілі сабе за мэту нацыянальнае адраджэнне і развіццё культуры, каб захаваць самаідэнтыфікацыю і пазбегнуць асіміляцыі; 40,5% адстойвалі сацыяльныя і эканамічныя правы, дапамагалі суайчыннікам; 37,8% садзейнічалі фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці; 32,4% абаранялі нацыянальныя і грамадзянскія правы, годнасць; 29,7% займаліся праблемай адраджэння і развіцця роднай мовы, 21,6% – дабрачыннай дапамогай і ўшанаваннем памяці слаўтых асоб сваёй нацыянальнасці, ахвяр Халакосту і г.д.; 18,9% спрыялі грамадскай актыўнасці асоб сваёй нацыянальнасці, давалі магчымасць для самарэалізацыі, раскрыцця свайго творчага патэнцыялу. Столькі ж грамадскіх аб'яднанняў праводзілі асветніцкую дзейнасць (стваралі нацыянальныя школы, класы па вывучэнні роднай мовы і г.д.); 16,2% імкнуліся да стварэння сваіх нацыянальных цэнтраў, каардынацыі намаганняў у справе захавання нацыянальнага самаатаысамлення; 16,2% спрыялі вывучэнню ўласнай гісторыі, займаліся навуковай і даследчыцкай дзейнасцю, 13,5% – выдавецкай (газеты “Истоки”, “Głos z nad Niemna”, часопіс “Мишпоха” і інш.); 5,4% садзейнічалі грамадзянскай самасвядомасці; 5,4% выступалі за інтэграцыю з іншымі краінамі, 5,4% планавалі выходцаў пачуццё ўласнай нацыянальнай выключнасці; 2,7% імкнуліся змагацца з шавінізмам і нацыяналізмам, і столькі ж збіраліся для выканання статутных

мэт і задач выкарыстоўваць актыўныя метады грамадскіх дзеянняў: мітынгі, маніфестацыі, масавыя акцыі і г.д. [2, с. 98].

У якасці прыкладу варта разгледзець мэты і праграмныя накірункі дзейнасці некаторых аб'яднанняў нацыянальных супольнасцей Беларусі.

Адным з першых у Беларусі было зарэгістравана АДДЗЕЛАМ культуры Мінгарвыканкома ў лютым 1990 г. таварыства "Палонія". У тым жа годзе быў утвораны Саюз палякаў Беларусі. Самае масавае нацыянальнае грамадскае аб'яднанне (ГА) – "Саюз палякаў на Беларусі" – ставіла сабе за мэту нацыянальнае адраджэнне, фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці, грамадскай актыўнасці палякаў Беларусі, абароне іх нацыянальных і грамадзянскіх правоў, абуджэнне грамадзянскай самасвядомасці польскага насельніцтва, супрацьдзеянне шавінізму і нацыяналізму, развіццё патрыятызму і інш. У 1998 г. СПБ меў структуры ў 6 абласцях, 51 раёне, 150 вясковых мясцовасцях, налічваў каля 30 тыс. членаў [3, с. 241-242]. СПБ аб'ядноўваў 65 польскіх самадзейных калектываў: хары, вакальныя групы, ансамблі слеваў і танцаў, танцавальныя калектывы, вакальна-інструментальныя ансамблі, фальклорныя групы. У 1997 – 1998 г. СПБ ініцыяваў справу аб прызнанні ветэранамі вайны грамадзян Беларусі, якія служылі ў фарміраваннях Арміі Краёвай. 18 лютага 1998 г. СПБ накіраваў ліст у Навагрудскі райвыканком, у якім са свайго боку прапаноўваў дапамогу ўладам у справе фінансавання будаўніцтва польскай школы ў Навагрудку [4, арк. 54, 72, 99, 100].

"Саюз польскага харцарства на Беларусі", які дзейнічаў пры СПБ, ставіў сабе за мэту выхаванне грамадзянскай пазіцыі маладога пакалення, пачуцця клопату і адказнасці за лёс сваёй дзяржавы – Беларусі [5].

Пад эгідай СПБ дзейнічалі больш за дзесяць структур, у тым ліку: маладзёжныя, студэнцкія, Польскае навуковае таварыства, Таварыства польскіх гісторыкаў, Таварыства медыцынскіх сясцёр і акушэраў, Таварыства народных майстроў, Таварыства польскіх мастакоў, Польскае таварыства ўрачоў на Гродзеншчыне, Таварыства жаўнераў Арміі Краёвай, Таварыства польскіх ветэранаў, Таварыства палякаў – ахвяр палітычных рэпрэсій, спартыўны клуб "Баторы", Гандлёва-прамысловая палата, камітэты памяці А. Міцкевіча і Э. Ажэшкі і інш. СПБ мае ўласны друкаваны орган – штотыднёвую газету "Glos znad Niemna".

27 кастрычніка 1997 г. у Беларусі быў зарэгістраваны статут Кангрэса Палякаў. Паводле статута асноўнымі мэтамі гэтага нацыянальнага аб'яднання былі: каардынацыя дзейнасці і ўсялякае садзейнічанне развіццю арганізацый, якія павінны былі ўваходзіць у склад Кангрэса; абарона нацыянальных і грамадзянскіх правоў палякаў, якія жылі ў Рэспубліцы Беларусь; нацыянальнае адраджэнне, фарміраванне нацыянальнай самасвядомасці, садзейнічанне грамадскаму пад'ёму палякаў Беларусі; адраджэнне польскай мовы, польскамоўнай адукацыі; адраджэнне і развіццё польскай культуры і польскіх традыцый сярод палякаў Беларусі [6, арк. 48, 49]. Варта адзначыць, што гэтае аб'яднанне мела на мэце актыўна ўдзельнічаць у грамадска-палітычным жыцці нашай дзяржавы. Як вынік, на 01.01.2004 г. Кангрэс Палякаў не значыцца ў спісе афіцыйна зарэгістраваных аб'яднанняў нацыянальных супольнасцей Беларусі [7, с. 235-245].

На пачатак 2005 г. органамі юстыцыі было зарэгістравана 8 грамадскіх аб'яднанняў, створаных польскай грамадскасцю Беларусі. У рэспубліцы на польскай мове выдаваліся 4 газеты і 2 часопісы, вялося выкладанне ў школах і спецыялізаваных класах. Паводле афіцыйных дадзеных у 2004 г. на ўтрыманне школ і класаў з польскай мовай навучання было выдаткавана 731,424 млн руб. (335515,59 даляраў ЗША) [8, с. 7].

Найбуйнейшая этнічная група Беларусі прадстаўлена рускім насельніцтвам. У сацыяльна-палітычным і нацыянальным аспектах яму адкрыты шырокія

магчымасці і перспектывы для рэалізацыі этнічных і моўна-культурных патрэб. Зарэгістраваны і дзейнічаюць грамадскія арганізацыі, якія аб'ядноўваюць асоб рускай нацыянальнасці. Найбуйнейшае – “Рускае таварыства”, якое паставіла сабе за мэту захаванне і прапаганду рускай культуры.

За інтэграцыю з іншымі дзяржавамі і выхаванне ўласнай нацыянальнай выключнасці выступалі праславянскія і некаторыя рускія аб'яднанні, як афіцыйна зарэгістраваныя, так і непрайшоўшыя рэгістрацыю. Так, у статуце ГА “Паслы славянства” былі зафіксаваны наступныя задачы: інтэграцыя з Расіяй; распаўсюджванне праўдзівай інфармацыі аб славянскай культуры; падтрымка дзеячаў культуры, якія падвергліся нападу за абарону нацыянальнай (чытай – рускай) культуры і г.д. [9]. Мэты і задачы Віцебскага грамадскага аб'яднання “Руская абшчына” яшчэ больш красамоўныя і добра бачны з праграмных артыкулаў, надрукаваных у газеце “Истоки”. Апошняя выдавалася на сродкі аб'яднання “Руская абшчына” і зарэгістравана ў Міністэрстве інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Лідэр ВГА “Руская абшчына” А.У. Краўцоў на старонках газеты ў артыкуле “Мы ставім цель” размясціў праграмныя мэты: “...воспитание у русских, белорусов и украинцев чувства принадлежности к единому и неделимому русскому народу; воспитание русского патриотизма – каждый русский человек должен помнить, что его поле Куликово – та русская земля, на которой он живет... пропаганда достижений нашей общерусской культуры; осознание подлинного величия русского народа как последнего оплота добра и справедливости, противостоящего мировому злу; ...воспитание чувства ответственности у русских людей за всю Русскую землю и за каждого русского человека; ...осознание происходящего геноцида людей русской национальности...” [10, с. 8].

З 1995 г. бярэ пачатак дзейнасць грамадскага аб'яднання «Цэнтр украінскай культуры “Січ”» у г. Мінску. Аб'яднанне было ўтворана з мэтай садзейнічаць захаванню і развіццю ўкраінскай культуры, самаідэнтыфікацыі ўкраінскага этнасу ў Рэспубліцы Беларусь, фарміраванню нацыянальнай самасвядомасці, гістарычнай памяці, стварэнню ўмоў для нацыянальна-культурнага развіцця. ГА «Цэнтр украінскай культуры “Січ”» правёў у 1999, 2002 гг. V і VI Рэспубліканскія фестывалі мастацтваў украінцаў Беларусі [11, с. 101-102].

З мая 1994 г. у рэспубліцы дзейнічае “Абшчына беларускіх літоўцаў”. Асноўнымі мэтамі таварыства з'яўляюцца: супрацоўніцтва і ўшанаванне ўзаемаразумення паміж народамі Беларусі і Літвы, захаванне гістарычнай памяці, культуры, нацыянальнай самасвядомасці, мовы і звычаяў сярод літоўскага насельніцтва Рэспублікі Беларусь [12, с. 158].

У красавіку 1991 г. з мэтай адраджэння яўрэйскай Рэспублікі Беларусь як нацыянальнай, так і культурнай супольнасці, іх кансалідацыі было створана “Беларускае аб'яднанне яўрэйскіх арганізацый і абшчын” (БАЯАА). У аб'яднанне ўвайшло больш за 135 арганізацый і суполак з 16 гарадоў краіны. У Беларусі працавалі яўрэйскія дабрачынныя аб'яднанні “Хэсэд-Рахамім” (Мінск), “Хэсэд-Раха” (Віцебск), “Хэсэд-Бацяя” (Гомель), “Хэсэд-Барух” (Магілёў), а таксама асобныя групы міласэрнасці (Барысаў, Ліда, Мазыр, Орша, Рэчыца, Брэст і інш.). Асноўная праца рабілася добраахвотнікамі (валанцёрамі). Была створана шырокая сетка патранажнай службы. Сярод накірункаў дзейнасці – пракат медыцынскага абсталявання, дапамога адзінокім у быце, прыбіранне кватэр, дагляд за хворымі, абеды дома, дробны рамонт, “тэлефон даверу” і г.д., медыцынскія кансультацыі, размеркаванне лекаў, праца клубай і гурткаў па інтарэсах, вывучэнне традыцый, правядзенне святаў [13, с. 69].

У абарону грамадзянскіх правоў выступалі грамадскія аб'яднанні немцаў – “Айнтрахт” (г. Ліда), грэкаў – “Пелапанэс”, азербайджанцаў – “Хазар”, грузін –

“Іберыя”, цыганоў (г. Ашмяны). ГА “Беларуская цыганская дыяспара” сярод іншых вылучыла мэты: дабівацца кампенсацыі ахвярам Халакоста, забяспячэння пэўнага сацыяльнага статусу і працаўладкавання ромскага насельніцтва, юрыдычнай абароны цыганоў і вырашэння праблем крымінальнай сітуацыі ў цыганскім асяродку [14].

У сакавіку 2005 г. у Магілёве была створана Каардынацыйная рада грамадскіх і нацыянальных аб’яднанняў, палітычных партый і прафсаюзных арганізацый горада. Мэтай яе стварэння была каардынацыя дзейнасці грамадскіх аб’яднанняў, выпрацоўка прапанов для органаў дзяржаўнай улады, мясцовага самакіравання, прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый на конт развіцця сацыяльнай і грамадскай актыўнасці грамадзян. У склад бюро рады ўвайшлі прадстаўнікі 7 грамадскіх аб’яднанняў і палітычных партый. На чале рады стаў У. Шэлекар, старшыня грамадскага аб’яднання “Магілёўская яўрэйская абшчына” [15, с. 11].

Неабходна ведаць, што нацыянальныя грамадскія аб’яднанні Беларусі – не толькі спажываючы з “кішэні” падаткаплацельшчыкаў альбо краін сваёй этнічнай радзімы. Яўрэйскія, польскія, нямецкія і іншыя аб’яднанні аказвалі неаднаразова гуманітарную дапамогу дзяржаўным установам, інтэрнатам Беларусі. Напрыклад, пасля правядзення фестывалю “Усходні слодыч” значныя сродкі былі пералічаны інтэрнатам Мінска, на будаўніцтва Нацыянальнай бібліятэкі; грамадскае аб’яднанне немцаў з Бабруйска прэзентавала аргтэхніку Савету па справах рэлігій і нацыянальнасцей аблвыканкома і інш. [16].

Такім чынам, можна канстатаваць, што статуты значнай часткі грамадскіх аб’яднанняў падобныя ў вызначэнні мэт і задач. У 1991 – 2004 гг. у асноўным яны планавалі і праводзілі культурна-асветніцкую дзейнасць, працу па захаванні традыцый свайго народа, прапагандзе культуры, вывучэнні гісторыі. Заканадаўства Беларусі паступова зьяло грамадскія аб’яднанні да статусу клубаў па інтарэсах, дазваляючы ў статутах прадугледжваць і адстойваць інтарэсы толькі членаў аб’яднання, а не ўсіх асоб пэўнай нацыянальнасці.

Аб’яднанні мелі статус грамадскіх, і, натуральна, гэта абавязвала займацца грамадскай дзейнасцю не толькі ў галіне мастацтва. Нягледзячы на тое што не ва ўсіх статутах меліся накірункі развіцця грамадзянскай актыўнасці, абароны нацыянальных і грамадзянскіх праў, абароны нацыянальнай годнасці і самасвядомасці і г.д., шэраг аб’яднанняў займаўся падобнай дзейнасцю.

У выніку аналізу культурнага, грамадскага, палітычнага, гаспадарчага жыцця Беларусі можна сцвярджаць, што сярод нацыянальных супольнасцей найлепш палітычна і культурна арганізаваным было польскае, яўрэйскае, украінскае насельніцтва. Яно больш актыўна ўключалася ў грамадска-палітычныя працэсы. Латышкае, літоўскае, нямецкае, рускае, цыганскае насельніцтва больш пасіўнае, часцяком актывізавала працу пры ўмовах фінансавання з боку.

Нацыянальныя супольнасці ў перыяд 1991 – 2004 гг. адыгрывалі даволі значную ролю ў грамадска-палітычным і культурным жыцці Беларусі, дзейнасць іх грамадскіх аб’яднанняў спрыяла працэсу фарміравання грамадзянскай супольнасці ў Рэспубліцы Беларусь.

ЛІТАРАТУРА

1. Абарона правоў асоб, якія належаць да нацыянальных супольнасцей Рэспублікі Беларусь. Даведнік / Складальнік Н.В. Ходар. – Мінск: Энцыклапедыкс, 2004. – 272 с.
2. Нацыянальныя меншасці Беларусі: грамадска-палітычная дзейнасць і сацыяльна-прававы статус: справаздача аб НДП (заклуч.) / Магілёўскі дзярж.ун-т харчавання; кір. тэмы І.А. Пушкін. – Магілёў, 2005. – 160 с. – № Д. Р. 20041397.

3. Национально-государственные интересы Республики Беларусь / под ред. Л.Ф. Заико. – Минск: Изд. В.М. Скакун, 1999. – 268 с.
4. Архіў Камітэта па справах рэлігій і нацыянальнасцей пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь (АКСРН). Фонд “Перапіска аддзела нацыянальнасцей”. – Спр. 03-04, 1998. – Т. 1.
5. Там жа. Спр.03-04, 1999. – Т. 3; 2000. – Т. 1.
6. Там жа. Спр. 03-04, 1998. – Т. 1.
7. Абарона правоў асоб, якія належаць да нацыянальных супольнасцей Рэспублікі Беларусь. Даведнік / Складальнік Н.В. Ходар. – Мінск: Энцыклапедыкс, 2004. – 272 с.
8. К вопросу о белорусско-польских отношениях. Информационный материал / Институт социально-политических исследований при Администрации Президента Республики Беларусь. – Минск, 2005. – 12 с.
9. АКСРН. Фонд “Перапіска аддзела нацыянальнасцей”. – Спр. 03-04, 2000. – Т. 1.
10. **Кравцов, А.** Мы ставим цель / А. Кравцов // Истоки. – 2004. – февр. – С. 8.
11. Нацыянальныя меншасці Беларусі: грамадска-палітычная дзейнасць і сацыяльна-прававы статус: справаздача аб НДП (заключ.) / Маг.дзярж.унів.харчавання; кір. тэмы І. А. Пушкін. – Магілёў, 2005. – 160 с. – № Д.Р. 20041397.
12. **Паўлоўская, В.П.** Дзейнасць дзяржаўных і грамадскіх арганізацый па развіццю культурна-асветніцкай работы сярод нацыянальных меншасцей Беларусі на сучасным этапе / В.П. Паўлоўская // Нацыянальная палітыка і міжнацыянальныя адносіны на Беларусі ў XX стагоддзі: зб. нав. арт. – Мінск: БДПУ імя М. Танка, 1997. – С. 153-160.
13. **Иоффе, Э.** Джойнт в Беларуси / Э. Иоффе, Б. Мельцер. – Минск: ООО “Мэджик Бук”, 1999. – 94 с.
14. АКСРН. Фонд “Перапіска аддзела нацыянальнасцей”. – Спр. 03-04, 2003. – Т. 2.
15. Вечерний Могилев. – 2005. – 25 марта.
16. АКСРН. Фонд “Перапіска аддзела нацыянальнасцей”. – Спр. 03-04, 2004. – Т. 2.